

Marinko Škare
Davor Škrtić*

UDK 336.1:338.97(497.5)

Izvorni znanstveni rad

MOŽE LI AKTUALNA FISKALNA POLITIKA POTAKNUTI GOSPODARSKI RAST U HRVATSKOJ?

Autori se u ovom članku bave analizom aktualne fiskalne politike i pokušajem konsolidacije državnog proračuna, jednako kao i njihovim mogućim efektima na budući gospodarski rast. Nositelji ekonomske politike danas u Hrvatskoj poduzimaju niz reformi čiji je cilj prvenstveno smanjenje javne potrošnje, zaduženja države i uravnoteženje proračuna, a ostvaruje se smanjenjem socijalnog standarda, kapitalnih ulaganja, ulaganja u znanost i obrazovanje. U zemlji u kojoj tržišna infrastruktura ne postoji i tržišni se zakoni ne provode, samim smanjivanjem javne potrošnje ne može se potaknuti gospodarski rast.

Uvod

Što država može učiniti da bi potaknula ili eventualno inicirala gospodarski rast neke zemlje? Bezbroj je teorija koje nastoje pobliže objasniti mogućnosti države u poticanju gospodarskog rasta neke zemlje. Većini ekonomista to pitanje dobro je poznato, jednako kao i odgovor na njega. Država svojom fiskalnom i monetarnom politikom ponajprije, a uz njih i politikom dohodaka i politikom odnosa s inozemstvom nastoji regulirati kolebanja u gospodarstvu zemlje. Često se ta kolebanja nazivaju konjunkturnim ciklusima. Konjunktorni ciklusi javljaju se kao razdoblja ekspanzije i recesije gospodarstva. Ako su recesije duboke i dugotrajne, govori se o krizama ili depresijama. Opći lijek koji se koristi u razdobljima recesije

* M. Škare, docent Fakulteta ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković", Pula. D. Škrtić, student III. godine Fakulteta ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković", Pula. Članak primljen u uredništvu: 12. 12. 2001.

(država se javlja kao liječnik) jest ekspanzivna monetarna i fiskalna politika. Drugim riječima centralna banka "Olabavi uzde" i pusti u gospodarstvo veću količinu novca, a država počinje više trošiti sa ciljem da potakne proizvodnju u zemlji. Potrebno je reći da su taj lijek preporučili kejnzejanci i on je svojevremeno dao dobre rezultate u liječenju "porođajnih muka" američkog gospodarstva u tridesetim godinama prošloga (20.) stoljeća za vrijeme Velike krize. Intervencije države u poticanju gospodarskog rasta, mogu biti, različitog karaktera. Monetarnom ili fiskalnom politikom, najčešće, država korigira stanje gospodarstva u konjunktornim ciklusima. Nije rijetkost da država svojim mjerama naštetiti gospodarstvu, ali su ti slučajevi ipak u manjini, gledano kroz svjetsku povijest. Teorija javnog izbora jasno kaže da država ima važnu ulogu u aktivnostima gospodarstva. Njezina je uloga nezamjenjiva, samo je pitanje kakav će oblik poprimiti. Restriktivna ili ekspanzivna, fiskalna politika vlade daje pečat gospodarstvu. Smanjenje porezne stope pojačat će aktivnosti gospodarstva, povećanje stope obuzdat će inflaciju. Istodobno će povećanje državne potrošnje povećati socijalne transfere stanovništvu, ali će i ograničiti investicijsku aktivnost u gospodarstvu. Svaki potez u okviru fiskalne politike države ima svoje lice i naličje. Pitanje je koja će strana prevagnuti.

Značajni proračunski deficiti, kao što je poznato, destimuliraju investicije jer ako se sredstva koriste za otplaćivanje dugova ili za potrošnju, to predstavlja izazovan transfer iz sfere investicija u sferu potrošnje, a to destimulira gospodarski rast. Porast javne potrošnje i javnoga duga, sa druge strane, utječe na agregatnu potrošnju, stvarajući na taj način inflatorni pritisak na gospodarstvo što se gospodarstvo više primiče stopi pune zaposlenosti. Proračunski deficiti mogu biti snažna injekcija za poticaj gospodarstva ako su pomno usmjereni i ako se u njih kreće u situaciji uravnoteženog proračuna i pune zaposlenosti. Deficiti u proračunu potiču rast kamatnih stopa, a to privlači strane tijekomove kapitala, ako je rizičnost ulaganja u zemlju mala. Sa druge strane, to utječe na deprecijaciju domaće valute, čime međunarodna konkurentnost slabi.

U nastavku ćemo pokušati odgovoriti na pitanje mogu li pokušaji konsolidacije države smanjivanjem socijalnih transfera, materijalnih prava i drugih rashoda proračuna zaista potaknuti gospodarski rast u Hrvatskoj?

Državna potrošnja i gospodarski rast

Potrošnja neke države može biti veća ili manja u odnosu na potrošnju druge države. Često se kao mjerilo državne potrošnje uzima udio te iste potrošnje u bruto-domaćem proizvodu (BDP) zemlje. Teško se može precizno reći kada je državna potrošnja velika ili mala, odnosno pronaći granice klasifikacije. Pritom, državna

potrošnja često nosi breme nečeg negativnog. Rijetko se nešto dobro čuje kada država mnogo troši. Razlog je tome činjenica da nju mora netko financirati -ili porezima ili gomilanjem javnoga duga.

Državna potrošnja ili javni sektor gospodarstva definira se kao trošenje države sa ciljem zadovoljenja javnih potreba, odnosno potreba od kojih svi građani imaju koristi.

Država obavlja tri funkcije jer ne postoji drugi subjekt koji bi ih obavljao. Privatni sektor nema interesa za takve poslove zbog više razloga: ne donose mu profit, ograničena mogućnost naplate usluge ili proizvoda, zakonska ograničenja.

Pritom, država može trošiti na različite stvari. Može trošiti na policiju, na vojsku, na administraciju; ili na doplatke, na doprinose i na druga socijalna davanja koja se zajednički nazivaju transferima, odnosno negativnim porezima; isto tako država može trošiti i na investicije u javnom sektoru, poput obrazovnih i zdravstvenih ustanova razvojnih centara, javnih poduzeća, pri čemu se takvi izdaci najčešće nazivaju kapitalnim izdacima.

Za gospodarstvo zemlje veoma su važne struktura i veličina državne potrošnje. Poznato je da se ukupna potražnja, odnosno potrošnja, u nekoj zemlji sastoji od četiriju komponenti: osobne potrošnje, investicija, državne potrošnje i neto izvoza.¹ Ako je jedna od komponenti veća, jasno je da će to biti na uštrb drugih komponenti. Pitanje je samo koja će komponenta najviše i najučinkovitije utjecati na rast gospodarstva. Pretpostavljamo da se gospodarstvo nalazi u stupnju recesije, odnosno velike nezaposlenosti s padom ukupne proizvodnje.² U toj je situaciji krivulja agregatne ponude jako položena, gotovo vodoravna. To znači da je krivulja ponude neelastična, dakle, promjene agregatne potražnje snažno utječu na promjenu proizvodnje, ne uzrokujući promjene opće razine cijena. Ta je situacija moguća samo uz veliku nezaposlenost, odnosno raspoloživost proizvodnih faktora (rad, kapital). Pretpostavlja se da su cijene inputa kratkoročno fiksirane³, a to je osnovna pretpostavka kejnzejianske teorije. U takvom stanju gospodarstva potražnja stvara svoju vlastitu ponudu. Povećanje neke od komponenti agregatne potrošnje imat će multiplikativni efekt na povećanje proizvodnje. Drugim riječima, ako se agregatna potrošnja poveća za jednu jedinicu, BDP se može povećati za dvije ili za tri jedinice.

Podaci o proračunskom deficitu/suficitu Hrvatske upućuju na zaključak da su razmjeri fiskalne ekspanzije i državne potrošnje u hrvatskome gospodarstvu u usporedbi sa drugim zemljama tranzicije ne samo podnošljivi, već i primjereni. Prema podacima o manjkovima/viškovima konsolidirane središnje države, proračunski je deficit Hrvatske u usporedbi sa drugim zemljama tranzicije bio tek oko -2% BDP dok je proračunski deficit, primjerice, Češke kao zemlje koja je

¹ Neto izvoz jednak je razlici izvoza i uvoza.

² Recesija je stanje u gospodarstvu kada se ostvaruju negativne stope rasta BDP.

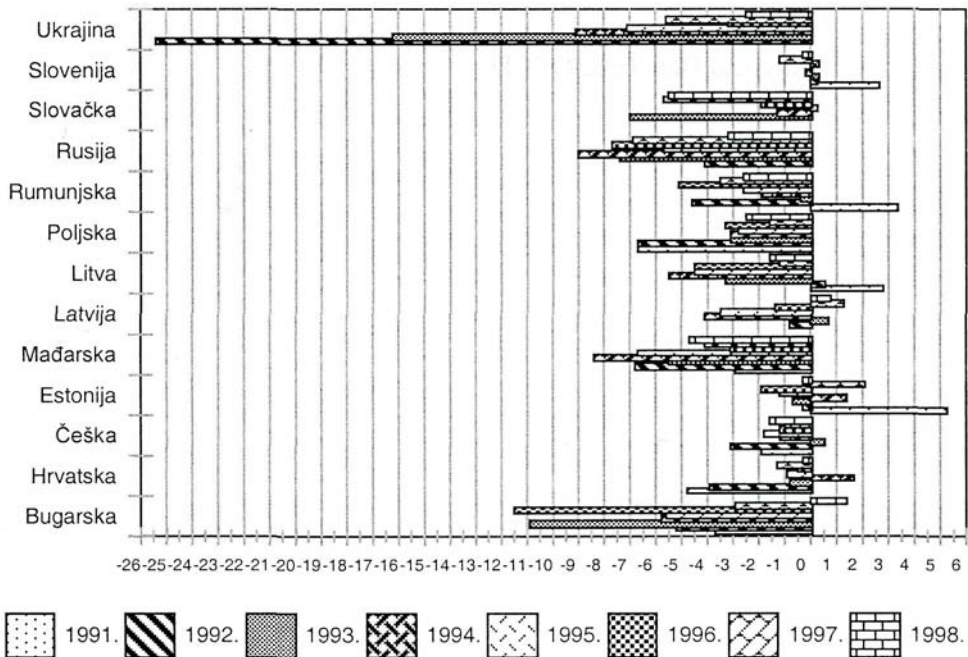
³ Cijena rada ugovorno je fiksirana na kratko vrijeme (između poslodavaca i sindikata).

najdalje otišla u procesima tranzicije bio oko -1.5% (vidi sliku 1.). Iz prikaza bi se moglo zaključiti da su ciljevi stabilizacijskog programa iz godine 1993. o uravnoteženju proračuna i smanjenju deficita u potpunosti ispunjeni u Hrvatskoj. Gospodarska je stvarnost ipak drugačija. Pretjerana ekspanzija javne potrošnje u svakoj zemlji za posljedicu ima makroekonomsku nestabilnost, usporavanje proizvodnje i pad proizvodnosti, inflaciju i zaduživanje, strukturnu nezaposlenost i izostanak ekonomskog rasta. Zemlje u tranziciji koje su se odlučile na prijelaz u tržišno gospodarstvo obično se nazivaju gospodarstvima s naslijeđenom enormnom javnom potrošnjom, a to nije u potpunosti točno.

Razina javne potrošnje u zemljama tranzicije oduvijek je bila na približno istoj razini kao i ona u razvijenim zemljama (vidi sliku 2. i tablicu 1.). Jedina se razlika odnosila na izvore financiranja i planiranja javne potrošnje. Za zemlje u tranziciji bilo je karakteristično da redovite procedure i standarde kod donošenja proračuna nisu bile poštovane, što je gotovo uvijek nerealno planirane rashode sučeljavalo s nerealno planiranim prihodima.

Slika 1.

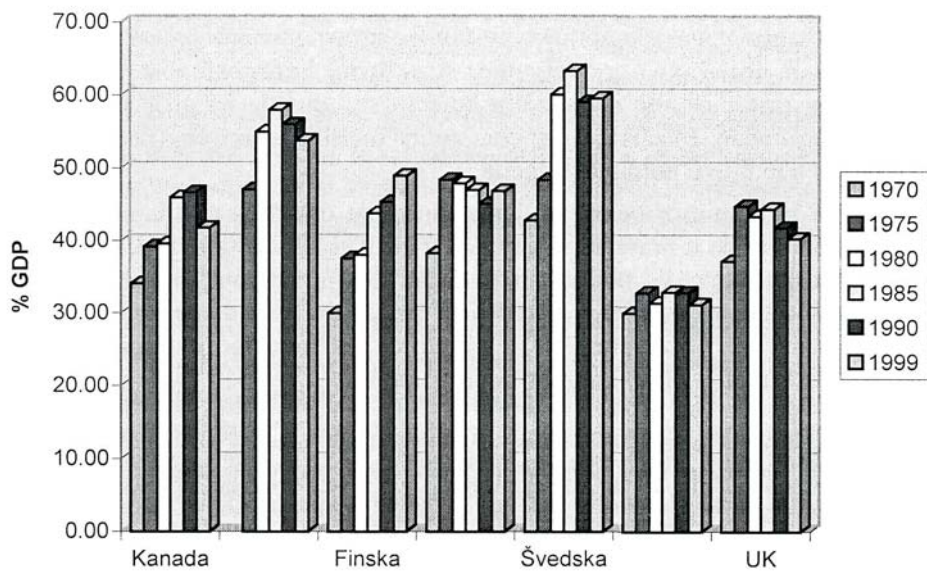
MANJAK/VIŠAK KONSOLIDIRANE SREDIŠNJE DRŽAVE
 U % BDP 1991.-1998.

Izvor: Business Central Europe Statistical Database, 1999.

Slika 2.

KRETANJE JAVNE POTROŠNJE U ZEMLJAMA OECD: 1986.-1999.

Izvor: Analytical Databank, OECD.

Tablica 1.
 UDIO DRŽAVNE POTROŠNJE U BDP ZEMALJA U TRANZICIJI 1992.-1997.

<i>Zemlja</i>	<i>1992.</i>	<i>1994.</i>	<i>1995.</i>	<i>1996.</i>	<i>1997.</i>
<i>Albanija</i>	44.0	31.2	30.8	29.0	28.4
<i>Armenija</i>	66.7	44.1	30.4	26.5	24.1
<i>Azerbejđan</i>	57.9	36.0	19.3	18.8	20.2
<i>Bjelorusija</i>	48.8	50.1	44.6	42.5	42.1
<i>Bugarska</i>	43.6	45.7	43.0	47.6	34.1
<i>Hrvatska</i>	37.2	41.8	46.7	47.4	48.2
<i>Češka</i>	47.1	46.0	45.7	43.9	42.8
<i>Estonija</i>	34.8	39.9	41.1	40.5	37.0
<i>Gruzija</i>	53.5	24.2	12.3	13.9	15.3
<i>Mađarska</i>	60.3	59.7	53.2	49.9	49.5
<i>Kazahstan</i>	31.8	29.6	26.8	25.9	27.1
<i>Kirgiška R.</i>	35.1	28.6	30.2	233.4	23.3
<i>Latvija</i>	28.9	40.5	38.8	37.8	37.6
<i>Litva</i>	31.1	37.5	37.3	34.7	35.4
<i>Makedonija</i>	48.2	54.2	46.5	44.7	42.7
<i>Moldavija</i>	54.2	42.6	39.7	38.7	41.1
<i>Mongolija</i>	34.6	40.5	40.0	39.6	38.0
<i>Poljska</i>	51.8	49.5	48.4	47.5	45.8
<i>Rumunjska</i>	42.0	33.9	34.5	33.7	31.5
<i>Rusija</i>	56.7	45.1	37.7	41.6	40.4
<i>Slovačka</i>	57.9	47.7	46.9	48.3	46.4
<i>Slovenija</i>	45.7	46.1	45.7	44.9	46.2
<i>Tadžikistan</i>	57.8	55.0	26.4	17.9	15.0
<i>Turkmenistan</i>	28.9	11.9	14.0	17.2	29.2
<i>Ukrajina</i>	58.0	50.6	42.7	39.9	44.0
<i>Uzbekistan</i>	43.7	38.5	38.7	41.5	33.0
<i>Razvijene zemlje</i>	40.0	39.7	39.8	39.6	38.8

Izvor: IMF World Economic Outlook, 1998., str. 99.

Osim toga, zemlje u tranziciji karakterizira problem prikupljanja javnih prihoda (poreza i ostalih davanja), a to traži dodatno financiranje planiranih javnih rashoda zaduživanjem države ili tiskanjem novca.

Strukturu javnih rashoda u Hrvatskoj i u drugim zemljama tranzicije karakteriziraju loše planiranje, nekonzistentnost u definiranju prioritetnih ciljeva u skladu s realnim mogućnostima i prognozama prihoda i makroekonomskih agregata.

Povijesna iskustva i stanje u Hrvatskoj

Što povijest kaže o državnoj potrošnji i o njezinom utjecaju na gospodarski rast zemlje?

Vrijeme Velike krize u SAD (1929.-1933.) pokazalo je svu snagu utjecaja državne potrošnje na gospodarski rast zemlje. Zemlju u recesiji državna ekonomska politika vješto je izvukla do zavidnog gospodarskog položaja. Glavnu ulogu odigrao je kejnezijanski pristup problemu rasta. Pretpostavlja se da su glavni uzroci krize bili u "prenapuhanoj" vrijednosti dionica na tadašnjoj burzi, odnosno u problemu masovne proizvodnje. Budući da je zbog kraha burze osiromašio ogroman broj ljudi, agregatna je potrošnja značajno pala. Zbog pada potrošnje, ponuda se prilagođivala situaciji. Dolazilo je do pada proizvodnje, što pretpostavlja i pad zaposlenosti. Pad zaposlenosti uvjetuje smanjenje agregatne potrošnje. Gospodarstvo se našlo u začaranom krugu nedostatka potražnje i stalnog pada proizvodnje. Država je prihvatila Keynesov pogled na rješavanje problema, a to znači da je prihvatila ulogu glavnog poduzetnika u zemlji. Gradila se infrastruktura u cijeloj zemlji, sve na račun države. Nije se težilo toliko povećanju kapitala kao elementu gospodarskog rasta (pristup ekonomije ponude), već je naglasak bio na povećanju kupovne moći stanovništva. Povećanje kupovne moći značilo je povećanje agregatne potrošnje, odnosno rast proizvodnje. Može se reći da je rješenje bilo izuzetno jednostavno. Valja uzeti u obzir da je američko gospodarstvo u to vrijeme bilo relativno zatvoreno, pa se učinci povećanja agregatne potrošnje nisu prelijevali na gospodarstva drugih zemalja. Isto tako, država mora pronaći novac za financiranje tolikih rashoda. Jedini mogući način u takvoj vrsti situacije, jest zaduživanje. Nije potrebno govoriti da preveliki javni dug može opteretiti gospodarstvo i onemogućiti mu očekivani rast i razvitak. Amerikanci su uspjeli riješiti problem recesije, odnosno krize, bez većih negativnih učinaka na budućnost razvitka i rasta gospodarstva. Kakva je situacija danas i može li se isti lijek primijeniti na gospodarstva ostalih zemalja, uključujući i Hrvatsku, pokušat ćemo raspraviti u sljedećem dijelu.

Za nas najvažnija kategorija zemalja, svakako su tranzicijske zemje. Tablica 2. prikazuje ekonomsku razvijenost, rast i finalnu namjenu BDP tranzicijskih

zemalja za godinu 1995. Iako su podaci stari šest godina, iz njih se mogu izvući neki opći zaključci.

Tablica 2.

**EKONOMSKA RAZVIJENOST, RAST I FINALNE
 NAMJENE BDP GODINE 1995.**

Zemlje	GNP per capita (\$)	Stope rasta BDP 1990-95	Finalne namjene BDP (u%)		
			Opća potrošnja	Osobna potrošnja	Bruto domaće investicije
Albanija	670	3,0	15,0	93,0	16,0
Bjelorusija	2,070	-9,3	22,0	58,0	25,0
Bugarska	1,330	-4,3	15,0	61,0	21,0
Hrvatska	3,250	**	33,0	66,0	14,0
Češka	3,870	-2,6	20,0	60,0	25,0
Estonija	2,860	-9,2	23,0	58,0	27,0
Latvija	2,270	-13,7	20,0	65,0	21,0
Litva	1,900	-9,7	20,0	63,0	19,0
Mađarska	4,120	-1,0	11,0	68,0	23,0
Makedonija	860	**	14,0	82,0	15,0
Moldavija	920	**	20,0	81,0	7,0
Poljska	2,790	2,4	18,0	63,0	26,0
Rumunjska	1,480	-1,4	12,0	66,0	26,0
Slovačka	2,950	-2,8	20,0	50,0	28,0
Slovenija	8,200	**	21,0	58,0	22,0
Rusija	2,240	-9,8	16,0	58,0	25,0
Ukrajina	1,630	-14,3	**	**	**

Izvor: The World Bank: "World Development Report 1997.", str. 214 - 215, 234 - 239.

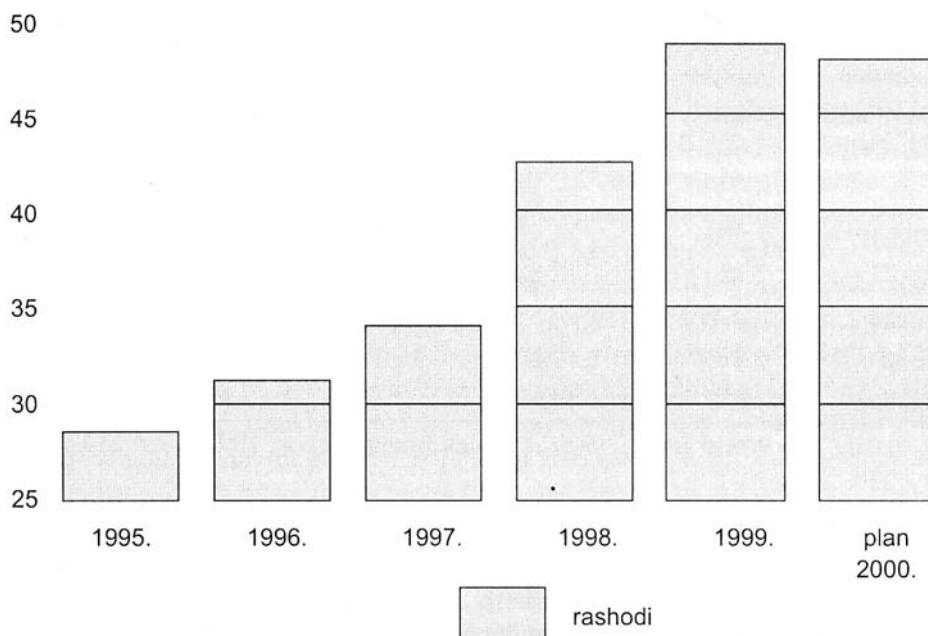
Po ekonomskoj razvijenosti, mjerenoj BDP po stanovniku, Slovenija daleko odskače od svih tranzicijskih zemalja (8200 USD po stanovniku). Slovenija je i danas zadržala to mjesto i nalazi se unutar 25 najrazvijenijih zemalja svijeta. Podaci pokazuju da samo tri zemlje imaju veći BDP po stanovniku od Hrvatske (3250 USD po stanovniku); to su Slovenija (8200 USD), Mađarska (4120 USD) i Češka

(3870 USD). Hrvatska zauzima visoko četvrto mjesto unatoč ratu i ogromnim ratnim štetama (procjenjuju se na oko 37 milijardi USD) koje su je pogodile u razdoblju od godine 1991. do 1996. Prije početka tranzicijskog procesa, Hrvatska je bila jedna od najpripremljenijih zemalja za prijelaz na tržišni oblik gospodarstva.

Stope rasta BDP pokazuju da su sve tranzicijske zemlje ostvarile pad realnog BDP u razdoblju od godine 1990. do 1996. Iako u tablici nema podataka za Hrvatsku, ona nije iznimka: u godini 1991. ostvaren je pad BDP od gotovo -21%, a sljedeće godine 8%. Tek godine 1994. stanje se normaliziralo, pa je ostvaren rast BDP blizu 6%. Od tada Hrvatska bilježi stalan rast BDP sve do godine 1999., kada ulazi u laganu recesiju i ostvaruje negativnu stopu rasta od -0.3%. Protekla godina donijela je novi rast gospodarstva, iako znatno usporen u odnosu na razdoblje od godine 1994. do 1997. Ove godine očekuje se rast između 3.5% i 4%. Što se tiče javne potrošnje, Hrvatska je na prvom mjestu s obzirom na veličinu njezina udjela u BDP. To je razumljivo, jer smo prolazili kroz ratno razdoblje, a to implicira velike izdatke za vojne potrebe i za potrebe javnog reda i sigurnosti. U tom podatku ne treba tražiti neku strategiju razvitka i rasta hrvatskoga gospodarstva, već prisilnu potrebu. Razdoblje od godine 1998. do godine 2000. pokazuje sličnu sliku, odnosno trend rasta proračunskih rashoda, to se vidi iz slike 3.

Slika 3.

RASHODI DRŽAVNOG PRORAČUNA OD GODINE 1995. DO 2000.

Izvor: Statistički prikaz Ministarstva financija, (br. 49, 52 i 57).

Najmanji postotak opće potrošnje u BDP bilježe Mađarska (11%), Rumunjska (12%) i Makedonija (14%). Teško je analitički povezati te podatke sa stupnjem razvijenosti tih zemalja. Pravilo: najveća razvijenost gospodarstva -najmanji udio javne potrošnje u BDP, može se donekle primijeniti samo na Mađarsku.

Tablica 3.

STRUKTURA UPOTREBE BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA U%

	Javna potrošnja		Osobna potrošnja		Bruto domaće investicije		
	1970.	1994.	1970.	1994.	1970.	1994.	Razlika 1994.
Zemlje s niskim i srednjim dohotkom							
Albanija	...	15	...	100	...	13	-28
Bolivija	10	13	66	79	24	15	-7
Bugarska	...	15	...	64	...	21	0
Gana	13	12	74	84	16	16	-12
Grčka	13	17	68	73	28	18	-8
Hrvatska	...	28	...	60	...	14	-2
Indija	9	11	75	68	17	23	-2
Kenija	16	15	60	62	24	21	2
Mađarska	10	13	58	72	34	21	-6
Poljska	...	19	...	64	...	16	1
Slovenija	...	21	...	55	...	21	3
Zemlje s visokim dohotkom							
Francuska	15	19	58	61	27	18	2
Italija	13	18	60	62	27	17	3
Japan	7	10	52	58	39	30	2
Njemačka**	16	20	55	58	28	22	0
SAD	19	17	63	68	18	16	-1

Izvor: The World Bank, "World Development Report 1997.", str. 235.

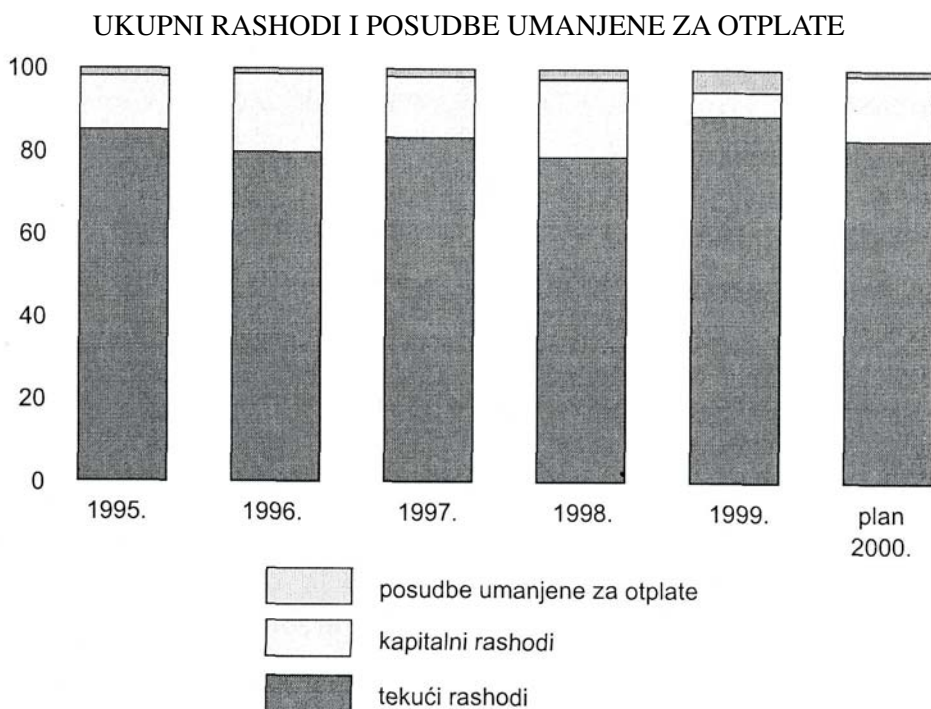
Tablica 3. potpuno potvrđuje ovo zapažanje. Najrazvijenije zemlje imaju udio javne potrošnje u BDP od 10% do 20%. Zemlje s niskim i srednjim dohotkom pokazuju slične udjele javne potrošnje u BDP. Kao demanti navedenog pravila mogu poslužiti podaci za Ganu, kod koje udio državne potrošnje u BDP godine 1994. iznosi 12%, a isti taj udio za SAD iznosi 17%, odnosno za Njemačku 20%.

Odsakanja od uvriježenih vrijednosti pokazuju samo zemlje u ratu, odnosno u nestabilnom području s političkoga stajališta, Hrvatska (28% BDP) i Slovenija (21%). Razlog su, kako je već navedeno, povećani izdaci za vojne i za policijske potrebe. Ovdje se nećemo osvrnuti na iznose bruto domaćih investicija, jer su one bitan čimbenik gospodarskog rasta sa stajališta ekonomije ponude.

Kakav je utjecaj javne potrošnje na gospodarski rast Hrvatske?

Javna potrošnja u RH, odnosno rashodi državnog proračuna, danas iznose oko 58,1 milijardu kuna.⁴ U odnosu na godinu 1995. rashodi državnog proračuna gotovo su udvostručeni (slika 3.). Može se očekivati je da bi po Keynesu proizvodnja morala višestruko porasti, ali do toga nije došlo. Objašnjenje je u činjenici da Hrvatska ima relativno veliku graničnu sklonost uvozu. Drugi je razlog struktura samih rashoda (slika 4.). Vidi se da na kapitalne rashode otpada samo manji dio proračunskih rashoda.

Slika 4.

Izvor: Statistički prikaz Ministarstva financija, br. 49, 52 i 57.

⁴ Internet stranice Ministarstva financija RH, WWW.mfin.hr.

Drugim riječima, država najviše troši na tekuće rashode, odnosno na rashode koji imaju učinak u samo jednoj godini. Takvi rashodi ponajviše obuhvaćaju administraciju i socijalna davanja. To potvrđuje činjenica da su u razdoblju između godina 1997. do 1999. najvišu stopu rasta imala socijalna davanja. Neki to opravdavaju pritiscima javnosti, odnosno težnjom stanovništva da mu se vrati prijeratni životni standard.

Tablice 4. i 5. pokazuju administrativnu i funkcionalnu klasifikaciju proračunskih rashoda u razdoblju između godina 1996. do 1999 uključujući plan za godinu 2000. Iz administrativne se klasifikacije vidi da prvih osam ministarstava obuhvaća gotovo 80% svih proračunskih rashoda plana za godinu 2000.

Tablica 4.

ADMINISTRATIVNA KLASIFIKACIJA PRORAČUNSKIH RASHODA

	U%					
Proračunski korisnici	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	Plan 2000.
Ministarstvo financija	12,20	17,30	18,57	22,19	18,60	26,76
Ministarstvo obrane	35,96	25,51	23,94	15,74	10,72	8,71
Ministarstvo pomorstva prometa i veza	7,52	9,98	8,98	8,86	10,09	6,33
Ministarstvo rada i socijalne skrbi	4,37	6,30	7,81	7,94	10,48	11,30
Ministarstvo prosvjete i športa	8,89	8,47	8,37	7,76	8,58	8,99
Ministarstvo unutarnjih poslova	9,54	8,79	8,73	6,90	6,10	5,72
Ministarstvo razvitka, useljništva i obnove (od 2000.						
Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo	3,09	5,32	5,16	5,43	4,04	5,17
Ministarstvo hrvatskih branitelja Domovinskog rata			0,00	4,66	4,91	4,49
Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži			2,04	3,00	4,00	3,81
Ministarstvo znanosti i tehnologije	3,79	3,62	3,66	3,52	3,51	3,78
Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva	1,78	1,87	1,92	2,55	3,01	3,15
Ministarstvo zdravstva	1,41	2,21	0,47	1,90	2,21	2,30

Ministarstvo pravosuđa (od 2000.)						
Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave)	1,93	1,97	2,02	1,91	2,38	3,67
Ministarstvo uprave (Državno ravnateljstvo za državnu upravu i samoupravu)	1,36	1,16	1,22	1,09	1,08	
Ministarstvo kulture	0,58	0,61	1,04	0,90	0,90	0,97
Državna uprava za vode	0,03	0,31	0,29	0,67	0,80	0,67
Ministarstvo gospodarstva	0,85	1,10	0,99	1,55	5,43	0,76
Ministarstvo vanjskih poslova	1,17	0,84	0,88	0,74	0,71	0,58
Ministarstvo turizma	0,18	0,21	0,19	0,53	0,61	0,53
Vlada RH	4,03	2,96	2,55	0,37	0,34	0,31
Hrvatski centar za razminiranje				0,20	0,29	0,42
Hrvatski državni sabor	0,15	0,19	0,20	0,18	0,26	0,23
Ured za nacionalnu sigurnost	0,01	0,22	0,26	0,13	0,14	0,10
Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja	0,35	0,29	0,07	0,06	0,09	
Državni zavod za statistiku	0,11	0,08	0,09	0,06	0,09	0,07
Državni inspektorat				0,05	0,08	0,23
Državna uprava za zaštitu prirode i okoliša	0,03	0,02	0,02	0,08	0,08	0,17

Izvor: Mjesečni statistički prikaz Ministarstva financija, br. 56, lipanj 2000.

Tablica 5.

RASHODI DRŽAVNOG PRORAČUNA PREMA FUNKCIONALNOJ KLASIFIKACIJI

	U mil. kn							
	1997.	%	1998.	%	1999.	%	Plan 2000.	%
1. Opće javne službe	2.182	6,30	3.382	8,17	3.047	6,4	2.572	5,4
2. Obrana	6.990	20,30	7.373	17,81	5.617	11,9	4.786	10,0
3. Javni red i sigurnost	4.169	12,10	4.251	10,27	4.628	9,8	4.845	10,2
4. Obrazovanje	4.050	11,80	4.669	11,28	5.718	12,1	6.501	13,6
5. Zdravstvo	184	0,50	817	1,97	476	1,0	466	1,0
6. Socijalno osiguranje i zaštita	6.451	18,80	8.025	19,39	11.300	23,9	11.818	24,8
7. Stanovanje i komunalne djelatnosti	2.069	6,00	2.620	6,33	2.025	4,3	1.550	3,3

8. Rekreacija, kultura								
i religija	539	1,60	577	1,39	842	1,8	898	1,9
9. Gorivo i energija	-	-	-	-	0,7	0,0	0,3	0,0
10. Poljoprivreda, šumarstvo, ribolov i lov	616	1,80	1.103	2,66	1.245	2,6	1.520	3,2
11. Rudarstvo, industrija								
i graditeljstvo	692	2,00	729	1,76	2.819	6,0	626	1,3
12. Promet i veze	3.433	10,00	4.073	9,84	5.304	11,2	4.558	9,6
13. Ostali ekonomski								
poslovi i usluge	648	1,90	548	1,32	659	1,4	753	1,6
14. Troškovi koji nisu klasificirani								
u glavne skupine	2.364	6,90	3.222	7,78	3.694	7,8	6.806	14,3
UKUPNI RASHODI	34.395	100	41.390	100	47.379	100	47.705	100

Izvor: Statistički prikaz Ministarstva financija, br. 49, 52 i 57.

Važan je zaključak iz svega ovoga to da država izbjegava preuzeti ulogu glavnog potrošača kao pojedinca, već alocira sredstva putem socijalnih davanja, povećavajući kupovnu snagu stanovništva iz najnižih slojeva. Država podmiruje narasle socijalne rashode prihodima od privatizacije, i u posljednje vrijeme povećanim zaduživanjem (vanjski dug oko 12 milijardi USD do svršetka godine).⁵ Jasno je da se nabujali rashodi neće moći dugoročno financirati na takav način pa Vlada nastoji smanjiti rashode državnog proračuna.

Međuovisnost fiskalne politike i gospodarskog rasta u Hrvatskoj

Usklađivanje prioritetnih ciljeva države i strukture javnih rashoda vezano je uz institucionalne reforme, to jest, uz postojanje institucija koje će ciljeve fiskalne politike u potpunosti provesti. Institucionalna reforma u Hrvatskoj nije provedena na primjeren način, pa je česta pojava da država ne ispunjava pravovremeno svoje obveze, primjerice isplate nadnica i mirovina, a tu su i nenaplativa potraživanja prema gospodarskim subjektima. Osim toga, čest je slučaj da se definiranje potrebne strukture javnih rashoda u procesu donošenja proračuna zasniva na ostvarenoj potrošnji pojedinih odjela i ministarstava u prošloj godini, umjesto da se striktno definiraju prioriteti u predstojećoj godini. Jedan je od ciljeva fiskalne politike, dakako, i cilj očuvanja stabilnog životnog standarda i socijalnog mira, no tek pošto

⁵ Internet stranice Privredne banke Zagreb (sektor za makroekonomsku analizu) i Raiffeisen istraživanja, br. 3, srpanj 2001.

se ispune neki gospodarski preduvjeti za njihovo ostvarenje - fiskalna stabilnost i poticanje rasta. Nakon uspješnih rezultata stabilizacijskih procesa u gospodarstvu u razdoblju između godina 1994.-1996. fiskalna je politika u sebi morala imati ugrađenu razvojnu, a ne "potrošnu" komponentu. Primjer Češke to potvrđuje, Vlada je u toj zemlji nakon stabilizacije gospodarstva poduzela odgovarajuće mjere u sferi fiskalne politike da bi se ostvarila fiskalna stabilnost. Rezultat su toga uravnotežena konsolidirana bilanca države i ukupna dugovanja u visini od 11% BDP. Sa druge strane, fiskalna je neravnoteža u Republici Hrvatskoj bila veća (50% BDP), što samo po sebi i nije neko "nužno zlo". Stvarne se posljedice ogledaju u tome što je pretjerana ekspanzija javne potrošnje usmjerena većim dijelom na financiranje tekuće potrošnje i tek malim dijelom na investicije uvjetovala deficit na računu tekućih transakcija u kombinaciji s niskom razinom nacionalne štednje i s padom deviznih rezervi i gomilanja zaduženja države za financiranje tekuće javne potrošnje. Najteže se posljedice ogledaju u padu proizvodnje. Nepoštovanje nekih od osnovnih načela fiskalne politike i proračuna, prije svega "zlatnog pravila" koje glasi "država se smije zaduživati isključivo radi financiranja investicijskih aktivnosti u gospodarstvu, a ne radi tekuće javne potrošnje", dovelo je do nekontrolirane ekspanzije javne potrošnje u Hrvatskoj. Isključiva orijentacija na inpute, umjesto na outpute, (potrošnju umjesto proizvodnju), kratkoročnim ciljevima proračuna, umjesto dugoročne makroekonomske stabilnosti i pouzdanosti (načelo opreznosti proračuna) i zanemarivanje važnosti kapitalnih rashoda u korist tekuće potrošnje, sve je to usmjerilo fiskalnu politiku na financiranje proračunskih deficita i javne potrošnje. Odlučnost Vlade prema uravnoteženju proračuna i smanjivanju proračunskih deficita za posljedicu je imala usmjerivanje većeg dijela novčanih sredstava gospodarstva i sredstava ostvarenih u inozemstvu zaduživanjem na financiranje viška javnih rashoda nad prihodima. Posljedice takve fiskalne politike vide se u jačanju nelikvidnosti gospodarstva i u narušenoj solventnosti tvrtki u posljednjih nekoliko godina. Nerealni razmjeri javne potrošnje, koja je od godine 1992. konstantno rasla da bi danas dostigla 50%-60% BDP, zahtijevaju značajna sredstva financiranja koja je država u početku nastojala prikupiti visokim oporezivanjem gospodarstva, a poslije domaćim i inozemnim zaduživanjem. Ekspanzija javne potrošnje praćena fiskalnom politikom orijentiranom na financiranje tih rashoda dovela je do suvišne kontrakcije gospodarstva i rezultirajuće recesije u godini 1999. Stvarne se posljedice vide u tome što je pretjerana ekspanzija javne potrošnje usmjerena većim dijelom na financiranje tekuće potrošnje i tek malim dijelom na investicije uvjetovala deficit na računu tekućih transakcija u kombinaciji s niskom razinom nacionalne štednje i s padom deviznih rezervi i gomilanja zaduženja države za financiranje tekuće javne potrošnje. Udio nenaplativih potraživanja gospodarskih subjekata, koji proizlazi uglavnom iz prevelike porezne opterećenosti gospodarstva potrebne radi održavanja nerealne javne potrošnje u razdoblju 1997.-1999., dostigao je razinu od 30% u ukupnim likvidnim sredstvima gospodarstva M4. "Gušenje" hrvatskog gospodarstva

javnom potrošnjom i oporezivanjem kao izvorom financiranja te javne potrošnje doveli su do pada razine nacionalne i privatne štednje. Neposredni porezi i doprinosi u strukturi izdataka poduzetnika bilježe konstantan rast, pa udio poreza i ostalih doprinosa u strukturi izdataka poduzetnika iznosi danas negdje oko 15% ukupnih izdataka poduzetnika. Porezna opterećenja i ostala državna davanja u strukturi izdataka poduzetnika - trgovačkih društava danas su najveća stavka, odmah poslije izdataka za materijal, robu i usluge i za neto plaće djelatnika. Ekspanzija javne potrošnje dovela je do kontrakcije u gospodarstvu zbog nemogućnosti podmirenja tekuće potrošnje - javna potrošnja rasla je iznad mogućnosti gospodarstva u financiranju te potrošnje. Fiskalna konsolidacija u takvim uvjetima postaje prijeka potreba i jedini put. Konsolidacija proračuna mora ići u smjeru obaranja javne potrošnje, gdje bi "kresanje" javne potrošnje u naredne dvije godine moralo iznositi oko 4% BDP. Predloženo "kresanje" javne potrošnje dovelo bi do rasterećenja gospodarstva i kroz očekivanja o budućim nižim poreznim opterećenjima uz rezultirajući pad kamatnih stopa i rasta investicija došlo bi i do rasta potrošnje. Veći razmjeri fiskalne konsolidacije vratit će povjerenje gospodarskih subjekata i najavit će pozitivna očekivanja budućih gospodarskih trendova. Uspješnost rebalansa proračuna i fiskalne konsolidacije u Hrvatskoj ovisit će o strukturnim fiskalnim mjerama koje se namjeravaju provesti i o pažljivom odabiru proračunskih rashoda u kojima bi se fiskalna konsolidacija morala provesti.

Pozitivna iskustva Danske i Irske u osamdesetim godinama govore u prilog tezi da je u okolnostima jačanja prezaduženosti države i ekspanzije javne potrošnje bez vidljivog kraja, fiskalna konsolidacija, pravi, ali i isplativi put. Provođenjem fiskalne konsolidacije u tim zemljama došlo je do ekspanzije gospodarstva usprkos očekivanjima o recesiji, što potvrđuje tezu da pravilna fiskalna konsolidacija ne vodi recesiji. Mjere rebalansa proračuna koje bi se odnosile na smanjenje proračuna smanjenjem kapitalnih izdataka, dakle investicija, ne bi išle u smjeru osiguranja osnova za budući ekonomski rast gospodarstva. Osim toga, fiskalna konsolidacija mora uzeti u obzir značajno smanjenje javne potrošnje smanjenjem proračunskih sredstava u visini od minimalno 5% BDP u dvije godine. Fiskalna konsolidacija, da bi bila uspješna, mora sadržati značajno smanjenje javne potrošnje, ali ne i investicija. Značajno smanjenje javne potrošnje, predstavljalo bi određeni signal nižih poreznih opterećenja u budućnosti, što se obično odražava očekivanjima pojedinca za većim raspoloživim dohocima i u potrošnji i rastu investicija u tvrtkama zbog očekivanja većih profita u budućnosti zbog manjih poreznih opterećenja. Primjeri Danske, Novog Zelanda i Irske u osamdesetim godinama dokaz su tome. Primjerice, u godinama 1992.-1995. u Novom Zelandu proveden je proces fiskalne konsolidacije kojim se državna potrošnja u tome razdoblju smanjila za 10%. Rezultati smanjenja državne potrošnje bili su eliminiranje proračunskih deficita od -2.5% BDP u 1992. do pojave suficita od 5.4% BDP u godini 1995. Posljedica toga bio je i pad zaduženja države od 52% BDP na 38% BDP i pedesetpostotni pad stope nezaposlenosti. U istom je razdoblju došlo i do rasta BDP od 4%.

Primjeri razvijenih zemalja pokazuju da zaokreti u fiskalnoj politici, primjerice rebalans proračuna u nas, moraju poštovati dva osnovna načela. "Rezovi" u državnoj potrošnji moraju biti značajni, na godišnjoj razini oko 3% BDP i ne smiju ići na uštrb investicija. Dakle, smanjivanje državne potrošnje procesom fiskalne konsolidacije ne podrazumijeva smanjivanje kapitalnih izdataka kao što je to slučaj, primjerice, kod nas, gdje je rebalansom proračuna predviđeno smanjivanje kapitalnih izdataka proračuna za 25%. Značajna fiskalna konsolidacija i redukcija državne potrošnje uvjetovale bi smanjenje kamatnih stopa, potrošnju i investicije. Smanjenje zaduženja države može se postići isključivo smanjenjem transfera i glavnine materijalnih izdataka proračuna za razliku od smanjenja kapitalnih izdataka koji za posljedicu ima "put u još veću recesiju". Cilj fiskalne konsolidacije mora biti stvaranje zdravih osnova za budući ekonomski rast i "boom" gospodarstva, a ne dalje financiranje tekuće potrošnje. To se može ostvariti samo drastičnim smanjenjem javne potrošnje i restrukturiranjem fiskalnog sustava. Osmišljena i racionalna fiskalna konsolidacija u Hrvatskoj jedini je pravi put izlaska iz krize nelikvidnosti i recesije. Neprimjerena fiskalna konsolidacija u ovom trenutku kroz proračun za 2002. značila bi dalji pad proizvodnje i dublju recesiju. Naznaka mogućeg neuspjeha fiskalne konsolidacije vidi se u najavi da će se rezanje javne potrošnje dijelom odvijati u sferi kapitalnih rashoda, što nije primjereno sadašnjem, ali ni budućem gospodarskom trenutku.

Pokušajmo razmotriti kakav je utjecaj na gospodarstvo imao stalni rast proračunskih rashoda, konkretno socijalnih davanja. Socijalnim davanjima, odnosno rastom plaća u javnom sektoru⁶ povećavala se ukupna potražnja za proizvodima i uslugama. Problem je u tome što se narasla potrošnja prelijevala na uvozne proizvode, pa je naša država razvijala susjedna gospodarstva.

Ako bismo u jednadžbu multiplikatora otvorene privrede uvrstili pretpostavljene podatke za Hrvatsku, dobili bismo da multiplikator iznosi približno 1.⁷

$$\frac{\Delta y}{\Delta g} = \frac{1}{s + c \times t + m} \approx 1$$

gdje je

s -granična sklonost štednji (0.15)

c -granična sklonost potrošnji (0.85)

m -granična sklonost uvozu (0.56)

t -granična sklonost oporezivanju (0.30)

⁶ Prema podacima PBZ prosječna se plaća u Hrvatskoj (realna) u odnosu na godinu 1993. udvostručila (3000 : 1100kn).

⁷ B. Jurčić: "Proračun - instrument razvoja", Ekonomist, br. 4, 2000., str. 2-3.

Upitno je isplati li se u takvoj situaciji povećati javnu potrošnju. Činjenica je da je pri najvećem porastu javne potrošnje (razdoblje 97/98 g. i 98/99.g - vidi sliku 3.) BDP usporeno rastao u odnosu na prethodno razdoblje (1998. -12.6 %) odnosno zabilježio je blagi pad (1999. -0.4%)⁸.

Ovih nekoliko podataka govori o diskutabilnom utjecaju povećanja javne potrošnje na gospodarski rast u Hrvatskoj. Sljedbenici hipoteze o javnoj potrošnji kao glavnoj polugi gospodarskog rasta mogu zagovarati dvije solucije: (1) mijenjanje granične sklonosti oporezivanju, da bi se utjecalo na veličinu multiplikatora; (2) promjena strukture i namjene javne potrošnje, odnosno povećanje kapitalnih rashoda i mogućnost da država preuzme ulogu velikog pojedinačnog kupca, da bi utjecala na razvitak i rast određenih gospodarskih grana.

Obje su solucije sadržane u sadašnjoj praksi hrvatske Vlade, iako se one različito tumače. Vlada nastoji smanjiti poreze da bi privukla strane investicije, pri čemu smanjuje i graničnu sklonost oporezivanju, povećavajući multiplikator. Kreditiraju se određeni izvoznici, a u planu je: projekt narudžbe većeg broja brodova od hrvatskih brodogradilišta. Prva solucija može negativno utjecati na gospodarski rast, jer dolazi do povećanja multiplikatora, a Vlada istodobno smanjuje javnu potrošnju. Ne zaboravimo da je multiplikator "konj koji hoda i unatrag"⁹. To znači da smanjenje javne potrošnje može izazvati višestruko smanjenje proizvodnje.

Iz modela multiplikatora možemo zaključiti da ekspanzija javne potrošnje u Hrvatskoj u proteklih deset godina nije bila praćena gospodarskim rastom. Danas, kada Vlada provodi neminovnu fiskalnu konsolidaciju u javnom sektoru, moramo sebi postaviti još jedno pitanje; može li se samo rezanjem javne potrošnje potaknuti gospodarski rast? Odgovor je ne (vidi sliku u 5.).

Slika 5.

MOGUĆI SCENARIJI DINAMIKE JAVNOG DUGA

	Primarni deficit $g > t$	Primarni suficit $g < t$
$r < y$ Visoki rast	Scenarij A	Scenarij B
$r > y$ Mali rast	Scenarij C	Scenarij D

Izvor: M.Gärtner, 1997., str. 277.

⁸ RBA analize, br. 2, ožujak 2001., Raiffeisen Bank, Zagreb

⁹ P. A. Samuelson, W Nordhaus: "Ekonomija", Mate, Zagreb, 1993., str. 578.

Iz slike 5. možemo vidjeti da javni dug sam po sebi nije nužno zlo ako je stopa rasta nacionalnog dohotka (y) veća od stope rasta kamata (r). U dugom roku prema tom scenariju (A i B) javni dug, čak i u slučaju proračunskog deficita (što je slučaj u Hrvatskoj), neće za posljedicu imati dalji porast javnoga duga, već će on konvergirati nuli, sve dok je dinamika rasta nacionalnog dohotka veća od dinamike rasta kamatnih stopa (što je isto tako slučaj kod nas). Visoka javna potrošnja negativno utječe na gospodarski rast tako da porast javne potrošnje pomiče krivulju štednje prema dolje, smanjujući nacionalnu štednju i investicije. No, dileme su ekonomista o tom scenariju velike.

Zagovornici teorije Ricardovog ekvivalenta (prema D. Ricardu) tumače da porast javne potrošnje ili deficit proračuna nema nikakvog utjecaja na nacionalnu štednju (već samo na privatnu potrošnju), a time ni na ekonomski rast. To govori u prilog razmišljanjima da deficit proračuna u Hrvatskoj nije isključivi krivac za smanjeni gospodarski rast, već da postoje i drugi razlozi. Proračunski deficit može biti jak čimbenik za poticaj rasta ako je usmjeren u obrazovanje, znanost, istraživanje i na razvitak. U posljednjih je deset godina nedostatak privatnog kapitala nove hrvatske poduzetnike usmjerivao prema bankarskom kapitalu, a to je značilo gomilanje privatnoga duga poduzetnika. To je rezultiralo situacijom koja danas postoji u hrvatskome gospodarstvu - poduzetnici imaju nagomilane dugove prema bankama, ne mogu naplatiti svoja potraživanja zbog sporosti tržišnih institucija, nedostatak privatnog kapitala ne može potaknuti investicije na nacionalnoj razini. Logičan je zaključak da će fiskalna konsolidacija koju provodi Vlada imati pozitivan učinak na realokaciju javne potrošnje i uvođenje racionalnosti u toj sferi i na otvaranje mogućnosti usmjerivanja slobodnog kapitala u razvojne projekte. No, nije realno očekivati da će u postojećim "tržišnim" uvjetima poduzetnici "osjetiti" porezno olakšanje. S jedne strane, država smanjivanjem poreza i drugim mjerama pokušava potaknuti poduzetnike, ali sa druge strane, proširuje poreznu osnovicu za sve porezne obveznike, čime se smanjuje njihova kupovna moć, a time i potražnja za proizvodima poduzetnika. To znači da porezno stimuliranje poduzetnika neće imati proizvodnog poticaja za gospodarstvo, jer neće imati kome prodati svoje proizvode.

U uvjetima visoke kapitalne zaduženosti realnog sektora, neiskorištenih proizvodnih resursa - ponajprije ljudskih, i niske kupovne moći nije realno očekivati da će sredstva prijeko potrebna za investiranje i poticanje gospodarskog rasta doći iz privatnog sektora ili iz džepova stanovništva. Vjerojatniji je scenarij da jačanje gospodarske spirale rasta nije moguće bez "jače" intervencije države, i to porastom javne potrošnje, ali sada u razvojno-investicijske projekte, a ne kao dosad u neproizvodnu potrošnju. Povrati na državne investicije u znanost, obrazovanje, istraživanje i razvitak mnogo su veći od izgubljenih oportunitetnih povrata na privatne investicije poduzetnika i to je ono što je potrebno da bi se potaknuo gospodarski rast u nas.

Zaključna razmatranja

Intervencije države u poticanju gospodarskog rasta mogu biti različitog karaktera. Monetarnom ili fiskalnom politikom država najčešće korigira stanje gospodarstva u konjunktturnim ciklusima. Nije rijetkost da država svojim mjerama naštetiti gospodarstvu, ali su ti slučajevi ipak u manjini, gledano kroz svjetsku povijest. Teorija javnog izbora jasno kaže da država ima važnu ulogu u aktivnostima gospodarstva. Njezina je uloga nezamjenjiva, samo je pitanje kakav će oblik poprimiti.

U uvjetima visoke kapitalne zaduženosti realnog sektora, neiskorištenih proizvodnih resursa - ponajprije ljudskih, i niske kupovne moći nije realno očekivati da će sredstva prijeko potrebna za investiranje i poticanje gospodarskog rasta doći iz privatnog sektora ili iz džepova stanovništva. Vjerojatniji je scenarij da jačanje gospodarske spirale rasta nije moguće bez "jače" intervencije države, i to porastom javne potrošnje, ali sada u razvojno-investicijske projekte, a ne kao dosad u neproizvodnu potrošnju. Povrati na državne investicije u znanost, obrazovanje, istraživanje i razvitak mnogo su veći od izgubljenih oportunitetnih povrata na privatne investicije poduzetnika i to je ono što je potrebno da bi se potaknuo gospodarski rast u nas.

Restriktivna ili ekspanzivna, fiskalna politika Vlade daje pečat gospodarstvu. Smanjenje porezne stope pojačat će aktivnosti gospodarstva, a povećanje stope obuzdat će inflaciju. Istodobno, povećanje državne potrošnje povećat će socijalne transfere stanovništvu, ali će i ograničiti investicijsku aktivnost u gospodarstvu. Svaki potez u okviru fiskalne politike države ima svoje lice i naličje. Pitanje je koja će strana prevagnuti.

LITERATURA

1. *B.Fakin, A. de Crombrughe*: "Fiscal Adjustments in Transition Economies", World Bank, 1997.
2. *Babić, M.*: "Međunarodna ekonomija", MATE doo, Zagreb, 1996.
3. *Babić, M.*: "Makroekonomija", Narodne novine, Zagreb, 1998.
4. Budget deficits and debt: issues and options, A Symposium Proceedings, The Federal Reserve Bank of Kansas City, 1995.
5. *D.Bell., L.Thurow*: "The Deficits: How Big, How Long, How Dangerous", New York University Press, 1985.

6. Grupa autora: "Hrvatsko gospodarstvo", Politička kultura i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998.
7. IMF: "World Economic Outlook", 1998.
8. *J.Milar*: "The Effects of Budget Rules on Fiscal Performance and Macroeconomic stabilization", Bank of Canada Working Paper, 97-15, 1997.
9. *Jelčić, B.*: "Javne financije", Informator, Zagreb, 1997.
10. *Jurčić B.*: "Faktori gospodarskog rasta", Ekonomist, br. 11-12/2000., Progres, Zagreb.
11. *Kopal, M.*: "Izvozna orijentacija Hrvatske u uvjetima globalizacije", FET "Dr.Mijo Mirković" Pula, Zbornik radova znanstvenog skupa "Susreti na dragom kamenu", Pula, 1998.
12. *M.Gärtner*: "A Primer in European Macroeconomics", Prentice Hall, Harlow, 1997.
13. *R.E. Hall., J.B.Taylor*: "Macroeconomics", W.W. Norton & Company, New York, 1993.
14. *R.E.A. Farmer*: "Macroeconomics", South-Western College, Boston, 1999.
15. Raiffeisen istraživanja, br. 2, ožujak 2001., Raiffeisen Bank Zagreb, Zagreb.
16. *Richard i Peggy Musgrave*: "Javne financije u teoriji i praksi", Institut za javne financije, Zagreb, 1998.
17. *Roler, D.*: "Fiskalna politika u teoriji i praksi", Informator, Zagreb, 1996.
18. *Samuelson, A.P., Nordhaus, W.*: "Ekonomija", Mate, Zagreb, 1992.
19. UK Treasury Code for Fiscal Stability, London, 1997.
20. *W.Leibfritz, D.Roseveare, P.van den Noord*: "Fiscal Policy, Government Debt and Economic Performance", Economics Department Working Papers No.144., Paris, 1994.
21. WWW.ijf.hr -Institut za javne financije.
22. WWW.mfin.hr - Ministarstvo financija RH.

CAN CURRENT FISCAL POLICY INITIATE ECONOMIC GROWTH IN CROATIA?

Summary

During 1992-1999 in Croatia significant expansion of public expenditure followed by the primary budget deficit was registered. The only exception was the year 1998, when the primary budget deficit was achieved as a result of VAT introduction. A large number of consequences have arisen from the budget deficit and unsustainable public spending expansion in the present economic condition. Direct consequence can be seen through national saving decline, investment and net export decline to illiquidity and solvency problem in the firms. Fiscal consolidation and cuts in public spending in Croatia are needed for long-term and stable economic growth. However, if the government will not invest in education, science, infrastructure, research and development, the fiscal consolidation efforts will be in vain. The private returns in Croatia are less in comparison to the state returns in mentioned area, so extra budgetary efforts for growth-generating governments project will be needed in order to achieve future high growth rates.